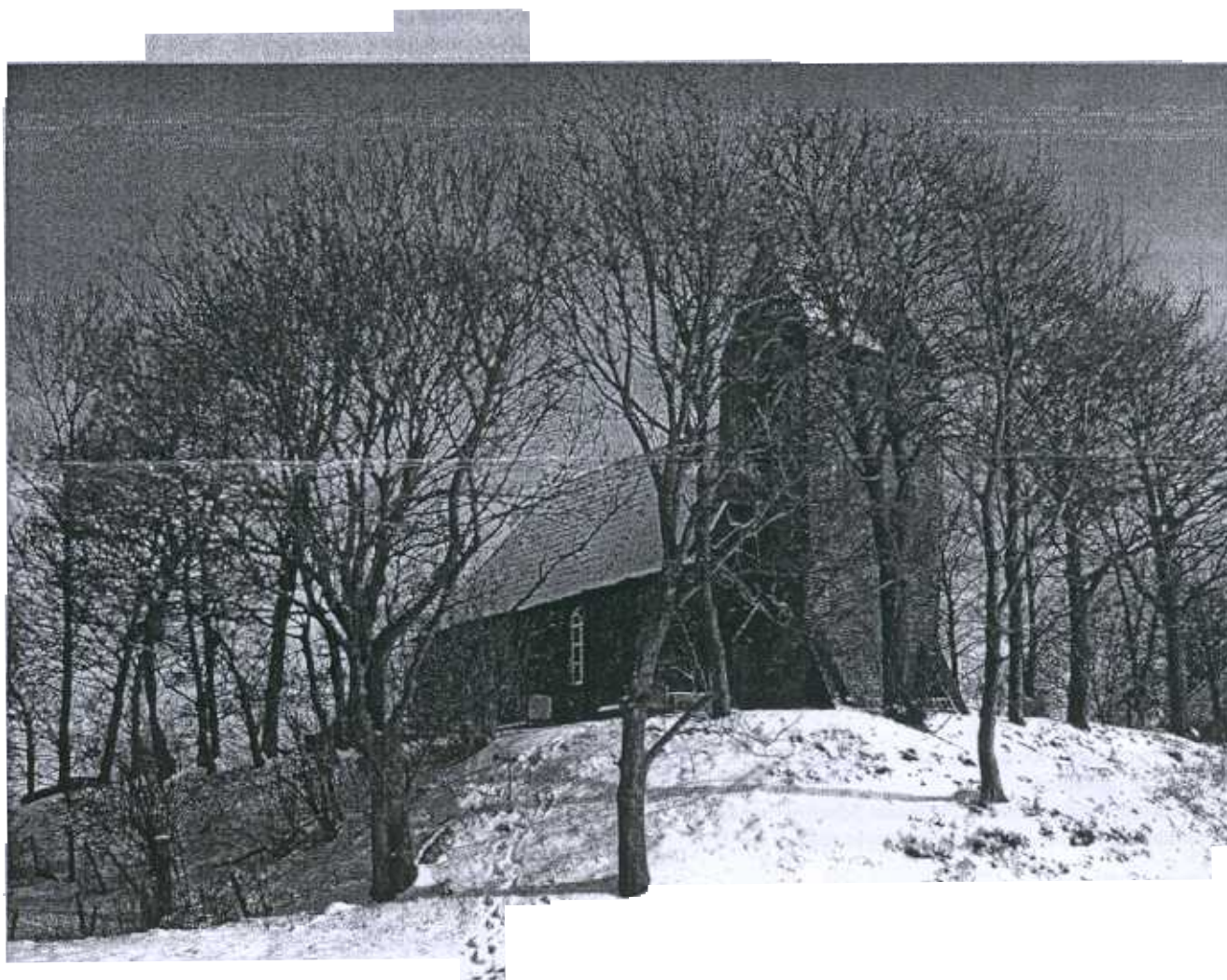

December 2010
jaargang 79, nr. 6

Muziek *liturgie*

Tijdschrift van de Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusici

Themanummer:

Liturgie in streektalen

kerkgangers in de Oude Lutherse kerk te Amsterdam voor aanvang van de Grunneger dainst.
Foto: Jan Spijk

gen door de gedeeltelijke kaarsverlichting en de eeuwenoude eenvoud van het kerkje.

De orde van dienst schematisch weergegeven:

Welkom en mededelingen
Lentochtslaid
Votum en Groutnis
Laid

Rondom t Woord
Zundagsgebed
Biebellezén
Laid
Preek
Laid

Voorbeden,
stil gebed en
Onze Voader
Bul gaat rond
Slotlied
Zegen

Geschiedenis

Ds. Pieterman toont zich graag bereid neer over het ontstaan van de *Grunneger dainsten* te vertellen en schriftelijke informatie te verstrekken, waarop onlerstaande gegevens grotendeels zijn gebaseerd.

Over wanneer precies de eerste Groningse dienst werd gehouden, spreken de bronnen elkaar enigszins tegen. Volgens de *Nijsberichten* van oktober 2010 van de *Liudgerstichten* (zie onder) worden 'sunt 1947 her en der ien pervinzie Grunneger dainsten holden'. Volgens ondermeer de website van de *Stichting Oude Groninger Kerken* werd de eerste *Grunneger dainst* gehouden op zondag 22 juli 1951 te Delfzijl. Deze dienst werd geleid door prof. dr. Alexander Reinard Hulst, geboren te Baflo in 1910 en overleden te Baarn in 1978. Hulst was behalve predikant te Delfzijl hoogleraar oudtestamentische vakken aan de Rijksuniversiteit Utrecht. De drijfveer om diensten in het Gronings te houden, was de Bijbel dichterbij de mensen te brengen. In de naoorlogse jaren werd men er zich meer en meer van bewust dat het Gronings een voertaal is, die op gelijke voet staat met het Nederlands. En dat de moedertaal het geloof dichterbij kan brengen dan welke andere taal dan ook.

Inmiddels zijn de *Grunneger dainsten* een begrip in Stad en Ommeland en worden er wekelijks gemiddeld meer dan één gehouden, zo'n vijftig per jaar. Een traditie op zich vormen de Kerstnachtdiensten van Milbert (Mid-

delbert, aanvang: 22.00 uur) en Oostum (aanvang: 0.00 uur). Vorig jaar gingen deze vanwege het barre winterweer voor het eerst sinds hun bestaan niet door; dit jaar hoopt men dus op beter weer. De Kerstnachtdienst te Oostum wordt georganiseerd door de *Liudgerstichten*, de overige Groningse diensten vallen onder verantwoordelijk van de kerkenraad of de Raad van Kerken ter plaatse. De meeste Groningse diensten zijn van protestantse signatuur. Behalve in kerken binnen de PKN worden ze gehouden binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en –met een hervormde predikant– in enkele doopsgezinde kerken. In zekere zin zijn de Groningse diensten uitingen van oecumene. De kerkgangers zijn afkomstig uit verschillende kerkgenootschappen en komen uit de hele provincie. Sommige Groningers 'in den vreemde' hebben er een nog veel langere reis voor over. Een Groningse (avond-)dienst trekt doorgaans meer kerkgangers dan een Nederlandstalige. Momenteel zijn er tien voorgangers die in het Gronings voorgaan, de één vaker dan de ander. Eén van die frequente voorgangers is ds. K.G. Pieterman, predikant te Niekerk (gem. De Marne). Van 1973 tot 2008 werkte hij mee aan de vertaling van de *Biebel*, de bijbel in het Gronings, en sinds 1990 is hij voorzitter van de *beriemenskemizie* die liederen in het Gronings vertaalt. Ds. Pieterman bespeurt 'in toenemende mate minder huiverigheid' voor de diensten in het Gronings. Aanvankelijk vonden nogal wat mensen het 'oneerbiedig' om in het Gronings de bijbel te lezen, te bidden en te zingen. Bij velen is die schroom nu verdwenen en ervaren zij dat het Woord veel dichterbij komt in de taal die zij als eerste hebben leren spreken. Naast de traditionele Woorddiensten is er inmiddels in het Gronings Avondmaal gevierd en gedoopt en hebben er Groningse huwelijksdiensten en uitvaartdiensten plaatsgevonden.

'Grunneger dainst' in Amsterdam

Boven de ingang van de Oude Lutherse Kerk aan het Spui in Amsterdam wappert de Groningse vlag. Ruim tweehonderd kerkgangers vinden hun weg naar de *Grunneger dainst* in Amsterdam. Zij

Er zijn voornamelijk verschillen in woordvolgorde. Een verschil in woordgebruik is ondermeer te vinden in de bede 'En vergeef ons ons zonden' (Baflo) respectievelijk 'En vergeef ons wat wie verkeerd down' (Amsterdam).

'Psaalms & Gezangen'

Op 27 november jongstleden werd een nieuwe mijlpaal voor de Groningse diensten gevierd: het gereedkomen van de bundel *Psaalms & Gezangen*. Dit Grun-

neger Laidboek bevat alle honderdvijftig psalmen op Geneefse melodieën en een groot aantal (291) gezangen uit het *Liedboek voor de Kerken*. Daarnaast bevat de bundel eenendertig liederen uit *Tussentijds* en liederen uit de *Bundel '38* en *Gezangen voor Liturgie* (uit beide bundels zes liederen). Een enkel lied is afkomstig uit de bundel van Johannes de Heer, *Alles Wordt Nieuw*,

de bundel van de Nederlandse Protestantent Bond, *Laus Deo* en *Zingend Geloven*. Oorspronkelijke liederen in het Gronings zijn er ook in te vinden. Henk Baas en de *beriemenskemizzie* maakten veertien nieuwe liederen. De meeste op een bestaande melodie, bij drie liederen is een nieuwe melodie gemaakt. Tijdens een feestelijke bijeenkomst in de Petrus- en Pauluskerk te Loppersum werd de bundel gepresenteerd. Hij is verkrijgbaar voor € 25.

Pioniers

De bundel *Psaalms & Gezangen* kent een

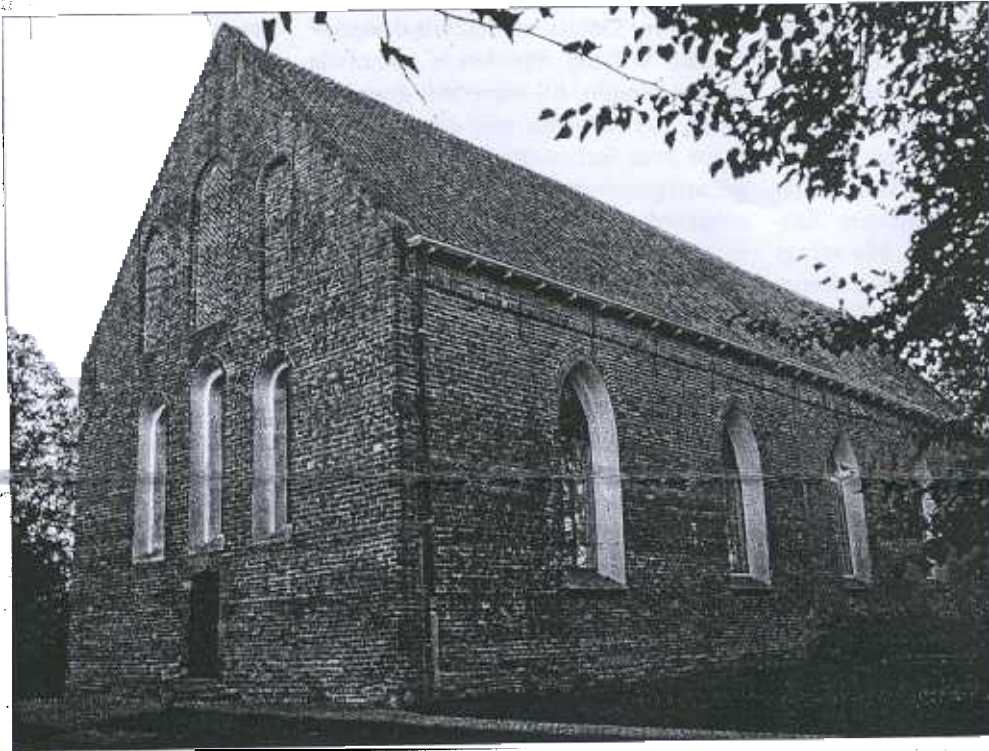
ontstaansgeschiedenis van ruim een halve eeuw. In de eerste Groningse diensten werd afwisselend in het Gronings en het Nederlands gezongen. De voorgangers van de eerste Groningse diensten waren ware pioniers. Schriftlezingen, liederen, het *Onze Vader*: alles moest één voor één worden vertaald. Vanwege de enorme hoeveelheid werk die dit met zich meebracht, werd in 1959 een *beriemenskemizzie* in het leven geroepen door de Culturele Com-

volop in ontwikkeling. Het dichtwerk van onder anderen Martinus Nijhoff, Muus Jacobse en Jan Wit strekte de Groningse berijmers ten voorbeeld. Evenals hun Hollandse collega's handhaafden de Groningse dichters het oorspronkelijke rijmschema van de Franstalige psalmen. Daarnaast pasten de Groningse dichters graag alliteraties toe. Dat is niet toevallig: het oude Germaans kent als rijm eigenlijk alleen stafrijm (beginklank-rijm). Zo staat in de tweede strofe van Psalm 35:

'zai groaven grif mien graf' en in Psalm 77, strofe 5: 'Dunder doaverde deur wolken'.

Bovenal stond de dichters een goede zingbaarheid van de psalmen en gezangen voor ogen.

Accenten in tekst en metrum moesten vanzelfsprekend overeenkomen met de melodische accenten. Alle Groningse psalmen zijn ontstaan door onderlinge samenwerking en overleg.

De Laurentiuskerk van Baflo, gezien vanuit het noordoosten. Duidelijk te zien is de haakse oostmuur, waaraan de kerk de rechthoekige vorm van het koor te danken heeft. Deze foto, en de afbeelding op pag. 33: Sebastiaan 't Hart

misie van de provincie Groningen. Later werd de *kemizzie* ondergebracht bij de *Stichting Grunneger Toal*. In 1989 werd de *beriemenskemizzie* ondergebracht bij de *Liudgerstichten* (zie onder) en sindsdien is haar officiële naam *Kemizzie Kerklaiden*. De commissie toog aan het werk en nadat de bekendste en meest gezongen psalmen en gezangen waren voltooid, volgden alle honderdvijftig psalmen en een groot aantal gezangen. Terzelfder tijd was de nieuwe Nederlandse psalmberijming (gereed in 1967) in een vergevorderd stadium en was het *Liedboek voor de Kerken* (1973)

Een opvallende overeenkomst tussen het Frans en het Gronings is de 'elisie'. In het Gronings als spreektaal wordt de stomme 'e' in de slotlettergreep van een woord dat eindigt op -en 'ingeslikt'. In gezongen poëzie krijgt de slotlettergreep wel een eigen klank, en dus een eigen noot/toon. Uitzondering zijn de werkwoorden die eindigen op -ln. Men zingt *regeln* en *stroekeln* in plaats van *regelen* en *stroekelen*.

Pronkjuweel

Als voorproefje van het nieuwe *Grunneger laidboek* citeer ik Psalm 87:

God wol zien stad op haalge baargen baauwen.
Van Sions poorten holdt Hai t aldermainst,
koos en keld dizze ploats oet veur zien dairst,
wil dij allain as aigen haim beschaauwen.

Wat zain wie toch van die veul goie dingen,
o stad van God, zien aigen pronkjewail,
wat bistoe toch een wondermoor gehail,
joa, ale volken zellen van die zingen.

Van vremde volken zel de HEER verkloaren:
"Zai kennen Mie, belieden Mie as Heer"
Woar ook vandoan, toch geldt mor aaldeur weer:
"Ien Sion is ja elk van heur geboren".

God telt ook mit: dij hail van verren komen,
En ien zien bouk, doar Hai zien volk ien schrift,
zet Hai heur naam, dij aiweg doar ien blift.
Zo zingen zai: "Hier vluit Gods haail bie stromen!"

Een mooie vondst is het woord *pronkjewail* (pronkjuweel) in de tweede strofe als kwalificatie voor Sion. Wie het Groningse volkslied kent, zal dit woord bekend in de oren klinken; voor wie het niet kent, het refrain daarvan luidt:

Ain pronkjewail in golden raand
is Grönnen,
Stad en Ommelaand.

Mooier kan een Groninger zich Sion niet wensen.

Immers: er gaat niets boven Groningen...

De Liudgerstichten

De *Liudgerstichten* werd opgericht in 1989 om het gebruik van de Groningse taal in religieuze (christelijke) context te bevorderen. Zij coördineert het werk van afzonderlijke commissies, zoals de *Kemezzie Kerklaiden*. De *Liudgerstichten* organiseert bijeenkomsten rondom het gebruik van het Gronings in de liturgie en geeft tweemaal per jaar haar *Nijsberichten* uit. De stichting is genoemd naar Liudger of Sint Ludgerus, die in de voetsporen trad van Willibrord en Bonifatius. Liudger wordt wel de 'apostel van Groningen' genoemd en is schutspatroon van vele kerken in het grote gebied dat ooit Friesland was. •

Bronnen

Met dank aan ds. K.G. Pieterman en dhr. T. Ufkes, secretaris van de *Liudgerstichten*, voor het welwillend verstrekken van mondelinge en schriftelijke informatie.

Verder is geraadpleegd:

- *Nijsberichten* oktober 2010 van de *Liudgerstichten*
- Flyer *Grunneger Laidboek komt oet*
- www.liudger.org
- www.groningerkerken.nl
- www.reliwiki.nl
- www.oudegroningerkerken.nl

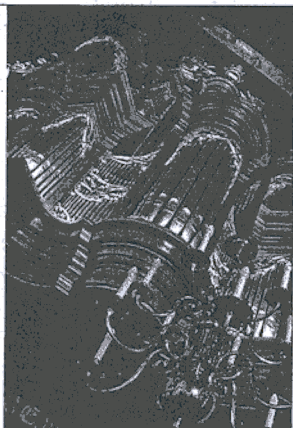
Het *Grunneger Laidboek* heeft ISBN 978 90 6539 345 6 en kost € 25.

J.L. VAN DEN HEUVEL ORGELBOUW BV

Amstelveenweg 44
3316 BB Dordrecht
tel.: 078 6179540

e-mail: vdheuvel.orgelbouw@wxs.nl
website: www.vandenheuvel-orgelbouw.nl

nieuwbouw en restauratie
onderhoud en stemmen
gebruikte orgels en opslag

U HOORT ONS OVERAL

Orgelmakerij Steendam is actief in heel Nederland en in een aantal buurlanden. In onze luisterrijke geschiedenis hebben we klinkende opdrachten uitgevoerd variërend van uitbreiding tot complete nieuwbouw en van restauratie tot intonatie.

Wilt u meer weten of horen?

Kijk voor een welluidende referentielijst op www.orgemakerijsteendam.nl of vraag een demo-cd aan.

ORGELMAKERIJ STEENDAM

Westerdijkstraat 21, Roodeschool
Tel.: 0595 - 41 22 61. Fax: 0595 - 41 51 07
www.orgemakerijsteendam.nl

